

Svatá válka – fatální nedorozumění

WILHELM MAAS

Islám - náboženství míru

Blížíme se k vánocům. Křesťané slaví slavnost Božího Syna, který se stal člověkem. Dnes, když píšete tento příspěvek (16. listopadu), slaví muslimové začátek postního měsíce Ramadánu, ve kterém oslavují Boha, jenž se stal knihou, ztělesnil se ve svatém Koránu. K prvnímu zjevení, dnes zachycenému v 96. sůře, došlo v měsíci Ramadánu. V Koránu existuje také „vánoční súra“. Je to súra 97, „Al-qadr“, jež v překladu z arabštiny zní:

*Hled! Ve svaté noci JEJ necháváme sestoupit.
Podle čeho zviš, co je tato svatá noc?
Je požehnanější, než tisíc měsíců,
s plností Logu sestupují v ní andělé a Duch na příkaz svého Pána.
POKOJEM je až do rozbřesku.*

Korán si nesmírně váží toho, co je podstatou a vnitřním obsahem této požehnané noci: je jí salám, pokoj. A salám, podobně jako hebrejský šalóm, nevyjadřuje pouze nepřítomnost války, ale je pojmem pro plnost duchovního, duševního i tělesného blaha, pro štěstí, harmonii, pojmem pro vše to, co člověku činí blaho a působí k jeho spáse. Islám se tedy od samého svého zrodu chápal podstatně jako náboženství pokoje.

V těchto dnech, po 11. září, však slyšíme neustále něco zcela jiného: islám je prý náboženství „svaté války“. U vědomí diferencovanosti a komplikovanosti celého problému musíme zde ovšem zásadně prohlásit:

1. Arabský termín džihád z Koránu neměl zprvu se „svatou válkou“ nic společného. Arabské sloveso džahada znamená: intenzívně se zabývat jistou osobou nebo věcí; džihád coby podstatné, jméno tedy znamená „vypjaté, intenzívní úsilí“. (Pokud bychom chtěli zpětně do arabštiny přeložit pojem „svatá válka“, museli bychom hovořit o al-harbú-l-muqadása. Takový výraz se ale v Koránu ani v prorockých výrocích (Hadíth), ani v literatuře islámských učenců nevyskytuje, ani muslimové ho nepoužívají v běžné řeči.)

2. Pojem svaté, resp. „spravedlivé“ války nepochází z islámu, ale z křesťanství: jako první rozvinul teorii belli iusti Augustinus. To, co se nyní děje, rozdmýcháváno médii, je - označíme-li to mírně - neadekvátní a nefér; podkládá a podsunuje se tu určitému výrazu z Koránu křesťanský význam.

Džihád - intenzívní snaha

Pojem džihád se vyskytuje už v prvních zjeveních, už v Mekce, kdy ještě vůbec není řeč o žádné válce: Nenaslouchej tedy nevěřícím (tj. polyteistům), vypořádej ses s nimi (tj. Koránem) s velikým úsilím (= velkým džihádem). (súra 25,52)

Kořen dž-h-d poukazuje svými slovesnými i substantivními formami k určitému duchovnímu a společenskému úsilí. V první řadě označuje slovo „džihád“ vypjaté úsilí, rozhodný duchovní postoj. Odvozeně od tohoto základního významu

označovalo slovo džihád v mezinárodním období (zhruba od 2. roku hidžry) jakoukoli usilovnou prací pro islám vůbec, především však nasazení života a majetku (srv. též súra 8,72). Podstatné je, že kořen slova džihád nezasahuje vůbec do významových oblastí „vést válku“ ani „zabít“, tedy neimplikuje žádnou agresi, což je naopak případ kořene q-t-1 (vést válku, zabít; qitál je boj). Ovšem ani qitál nebyl obecným pravidlem, ale jen povinností bránit Ummu, obec věřících. Tedy:

- válku bylo možno vést pouze proti útočníkovi a pouze na obranu a ochranu;
- nesmělo se při ní zacházet do extrémů, tedy například zabít pro pomstu;
- mohla se vést jen „pro Boží věc“ (fi sabil alláh), tedy ne z hmotných pohnutek;
- a musela se hned ukončit, když se útočník stáhl (srv. súra 2, 190-193).

Velký a malý džihád

Ani „qitál“, obranná válka vedená na záštitu islámské Ummy, není však „svatou válkou“. Z islámského pohledu není válka nikdy svatá; i válka na obranu je nutné zlo. Ovšem oproti intencím Koránu změnil v době po Mohamedově smrti džihád poněkud svůj význam - světské boje a války o hospodářskou a politickou moc získaly „božské posvěcení“, utvářely se k obrazu džihádu, podobně jako křesťanská křížácká tažení. Oproti tomu prý Mohamed podle tradice mimo Korán (tzv. Hadítu) rozlišoval mezi „malým“ a „velkým“ džihádem. Zatímco oběť života nebo majetku při obraně se označuje za „malý džihád“, „velký džihád“ je boj s vlastními chybami a špatnými vlastnostmi, s vlastním egoismem. Podle významu pojmu džihád, jenž vlastně zahrnuje jakékoli veliké úsilí o bohuľibý cíl, rozlišují dnešní islámští pisatelé s oblibou tři podoby džihádu:

- osobní oběti vůči vnějšímu nepříteli;
- boj proti osobním špatným náklonnostem;
- boj za uskutečnění vyšších hodnot.

Křesťanský pojem „spravedlivé války“

Formulace „svatá“ či „spravedlivá válka“ pochází, jak bylo výše uvedeno, od křesťanského církevního otce Augustina. Jedním dechem ale musíme dodat: Augustin vytvořil pojem bellum iustum očividně spíše s úmyslem stanovit válečnictví jisté hranice a zábrany nežli je ospravedlňovat, neboť kritéria, jež pro tento účel stanovil, jsou vytvořena tak, aby „spravedlivá“ válka vlastně vůbec nemohla nastat. To by k ní nejprve musela být causa iusta, spravedlivý důvod: to znamená, že jedna ze stran je jednoznačně v nepravu a tedy „vinna“ válkou. Také musí být s válkou spojena recta intentio, tj. správný úmysl. Dobro pro stát, o něž usilujeme, musí být vyšší, než zlo, jež riskujeme válkou včetně jejích následků. A konečně smí válku vést pouze Bohem ustanovená legitima potestas, tedy povolání vrchnost. Jinými slovy řečeno to tedy znamená: válka nesmí být zaměřena dobyvačně, nesmí být zaměřena na pomstu nebo vedena za účelem potrestání, ale jen a jen za účelem znovunatolení míru.

A Augustin také velice brzy rozpoznal vnitřní souvislost míru a spravedlnosti: pax iustitiae opera - mír je účinkem spravedlnosti. Augustin ale věděl, jak to chodilo v jeho čase i v jiných dobách se spravedlivými důvody, správnými úmysly i povoláním vrchností; říká totiž: „Co jiného jsou říše, schází-li jim spravedlnost, nežli pouhé velké

tlupy lupičů?" Byl si také jistě vědom, Jak obtížné je určit jednoznačně a jednostranně vinu. A správný úmysl se sleduje jen zřídka, pokud vůbec.

„Náboženství bez násilí!"

A jak smýšlí Korán o násilí, konkrétně o moci náboženství? Náboženství bud' bez násilí! (súra 2,256— Lá ikraha fí dín), to je základní a nejobsáhlejší výpověď Koránu na téma islám a násilí pro náboženství. Všechny další výroky, jež nejsou tak principiální a obsahují konkrétní jednotlivé příkazy, je třeba chápat a interpretovat v rámci tohoto principu. Princip „Náboženství bud' bez násilí!" znamená, že nikdo nesmí být nucen k přijetí islámu. To je zřejmě situace, v níž byl původní verš vysloven.

Jeden z ansár (tj. pomocníků - je to název prvních konvertitů k islámu v Medíně), jenž byl předtím polyteistou, měl dva syny obrácené na křesťanství. Zeptal se proroka Mohameda: „Vyslanče Boží! Co mám dělat se svými syny, kteří se stali křesťany? At' se snažím, Jak chci, islám ne a ne přijmout! Dáš mi povolení přinutit je vzdát se jejich náboženství a stát se muslimy?" Prorok odpověděl: „Nikoli. V otázkách náboženství neexistuje nátlak."

Také se traduje, že podobným způsobem prorok rozhodl, když za ním přišli muslimští rodiče, jejichž děti se připojily k uskupení židovských vzdělavců, a žádali o dovolení násilím odtrhnout své potomky od oněch židovských kruhů a pod nátlakem z nich učinit muslimy. Prorokova odpověď zněla: „Ne! Jakmile se rozhodly chodit za židy, at' si za nimi táhnou!"

Oba případy ukazují jednoznačně, jak zásadně a se všemi důsledky chápal sám Prorok závažnost tohoto verše. Svobodné vlastní rozhodnutí se bez výhrad a výjimek respektuje. Nesmí být učiněn ani nejmenší pokus omezit tuto náboženskou svobodu silou, neřkuli ji zcela potlačit.

Přít se moudře - kdo nechce, věřit nemusí!

Stejným směrem poukazuje také tento verš z Koránu:

*Volej moudře a s napomínáním k dobrému
na cestu svého Pána a při se s nimi co nejlépe!*
(16,125)

Oním „voláním" se rozumí specifická islámská misie; misionáři se později sami označí právě tímto termínem, da'a. I zde máme zcela principiální vyjádření stran postupu šíření víry - máme být povoláváni na cesty Páně v rozhovorech vyznačujících se moudrostí (hikma, odpovídá hebrejskému chochmd = sofia) a s co možná vyspělou „kulturou argumentace".

A Korán formuluje ještě třetí zásadu, jež se k tomuto tématu vztahuje: Kdo chce, ať věří! Kdo chce, ať nevěří! (sura 18,29). I zde jasně vystupuje, že jen jednotlivec sám si může vybrat mezi vírou a nevírou (imán nebo kufr). Tyto tři nejzásadnější pasáže by měly stačit k ozřejnění toho, že nátlak a násilí nejsou obsaženy v samotném islámu, že muslim není povolán vyhrožovat mečem s jedinou alternativou: být muslimem nebo zemřít.

Kdo zabije člověka, zabíjí celé lidstvo

Obecně platí, co se zabíjení týče, výrok sůry 5,32:

*Kdo zabije jediného člověka,
který se nedopustil vraždy
ani nepřivedl na zemi neštěstí,
je vrahem celého lidstva.
A kdo zachrání jediný život,
jako by uchoval při životě celé lidstvo.*

Takto precizně se zde zdůrazňuje hodnota lidského života - hodnota každého lidského života. Podle takového chápání lidské důstojnosti a hodnoty lidského života jsou už z tohoto principu atentáty v USA jednoznačně, bez jakékoli výhrady či výjimky, zločiny proti lidskosti; takto to také vyplývá z Koránu. Islám je od svého založení náboženstvím míru. Třebaže - což jako fakt nikdo nezpochybňuje v dějinách islámu docházelo k násilí, nikdy se přitom nikdo nemohl a ani dosud nemůže dovolávat Koránu a jeho principu džihádu jakožto údajné výzvy a oprávnění násilí v náboženské oblasti.

Dějiny náboženství nám ukazují, že de facto v každém náboženství existuje určitý mocenský potenciál. Souvisí to s nárokem na víceméně absolutní pravdu. Koránu vtisklo své rysy též neklidné, válkami poznamenané čtvrtstoletí, v němž vznikl. Avšak abychom se vrátili k událostem 11. září - odvozovat z Koránu samotného jakýkoli glejt či legitimaci k sebevražedným útokům by bylo absurdní. V Koránu například stojí, že člověk nemá odnímat to, co je darem Božím. To je jasné slovo sebevraždě. Jsou však také verše, které mluví o tom, že se k ní člověk může uchýlit, je-li ohrožena jeho víra. A pokud se ony verše vytrhnou ze souvislosti, dají se zneužít. Exegese Koránu je jistě navýsost subtilní a složitá záležitost. Protiklady a nedorozumění v otázce „svaté války“ jsou toho dobrým příkladem.

Z němčiny přeložil Václav Ondráček.